

מחמדי התורה

לע"נ זקני מו"ר
כ"ק מרן
האדמו"ר מערלין
הגה"ק רבינו
יוחנן בן רבי משה
בעל האמרי סופר
עלה בסעודה השמימה
י"ג לחודש
אדר א' תשע"ו
זכותו יג עלינו
ועל כל ישראל

לע"נ אמו"ר
הגה"צ רבי
חיים יעקב מנחם
שוורץ זצ"ל
דומ"צ ק"ק צאנז
בעל ה"יחי יעקב"
נלב"ע
ליל שבת קודש
פרשת וישלח
ט"ז כסליו תשפ"ג

חמדת הדרוש

הטעם שבקש אות רק על יחשת הארץ

בתוה"ק בפרשתינו (טו-ח) ויאמר ה' אלוקים במה אדע כי אירשנה.

ויש לחקור, הטעם שבקש אות רק על הירושה, ולא בקש אות על הבטחת הזרע וכתוב בה והאמין בה' ויחשבה לו לצדקה.

א'

חשש אברהם פן יגרם החטא או שהגויים יעשו תשובה לכך שאל אות

הרמב"ן תירץ- בב' דרכים, א' שחשש שמא יגרם החטא שלו או של זרעו ובוזה לא ירשו את הארץ לכך הייתה בקשתו במה אדע שבכל אופן יקבלו את הארץ, ב' חשש שמא יעשו הכנענים תשובה ויתקיים בהם מקרא שכתוב רגע אדבר על גוי ועל ממלכות וכו' ושב הגוי יהיו מרעו ונחמתי על הרעה, לכך כרת עמו ברית שישראל ירשו הארץ (ויעו' בספרנו שפירש כפירוש א' ויעו' בזה בחת"ס, ובמשך חממה).

ב'

מצינו כן בגדעון ששאל אות- וכן אות זה הוא דליהוי שבועה ולא רק כתנאי

באבן עזרא תירץ- בב' דרכים, א' שמצינו כן גם בגדעון שבקש סימן ואות, ב' כי כל נבואה הוא רק על תנאי, ורצון אברהם אבינו היה שיהיה הבטחה נבואה זו ללא תנאי, ובוזה מהני שבועה, ולכן כרת עמו "ברית", זהו שבועה בכדי שירשו הארץ ללא תנאי.

ג'

הבטחת הזרע היה בהבטחה וירשת הארץ היה כסיפור דברים לכך שאל אות

הרא"ם תירץ- כי ירושת הארץ היה עתה כסיפור דברים בעלמא, וכפי שאמר לו הש"ת אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת, ולכן שאלו במה אשע כי אירשנה, אולם בהבטחת הבנים היה הבטחה גמורה, לכך לא בקש אות על זה.

ד'

בהבטחת הזרע כבר הראהו אות לכך שאל אות גם בירשת הארץ

בשפתי חכמים תירץ- דבהבטחת הבנים לא בקש אות, כי כבר עשה לו ה' אות במה שאמר רז"ל, הובא ברש"י עה"פ ויוצא אותו החוצה, ואמר לו צא מארצך ונחית אל הארץ, שראה שאינו מוליד והראהו שמוליד, הרי שהראהו אות לכך לא שאל, אולם בירשת הבנים בקש אות.

ה'

חשש שמא יערערו שאר בני שם על ירושת הארץ

הכלי יקר תירץ- כי בירשת הארץ חשש אברהם, דמתחלה אמר לו הקב"ה כי לך אנתנה, ובמתנה לא היה מבקש אות, כי אפילו אם יש לו לאדם כמה בנים יכול לתת כל רכושו מתנה לאחד, ואין לשאר שום ערעור, אולם כיון שאמר לו הש"ת עתה לתת לך את הארץ הזאת לרשתה לשון ירושה בקש אות, היאך שלא יערערו בני שם, כי בני שם עילם וארכפושד ואשור ולוד וארם, ואברהם יצא מארכפושד, ולזה חשש דשאר בני שם יערערו על זה, ולזה בקש אות שהוא היורש לבד, ולזה מהני הברית שכרת עמו.

ו'

האות היה בכדי שלא יהיה דבר שלא בא לעולם

בשלל דוד (לר' זיצנהיים) תירץ- עפ"י מש"כ הרמב"ם (פ"ד מהל' ביכורים ה"ג), כביאור הכסף משנה (שם), דגר מבאי ביכורים וקורא שיכול לומר שנתת לאבותינו, שהרי נאמר לאברהם (בפרשתן יז-ה), כי אב המון גויים נתתיך, דאעפ"י שלא נטלו בירשת הארץ, דבהבטחת הירושה עדיין לא נאמר לאברהם אב המון גויים, ולא נקרא הגרים זרע אברהם.

והקשה בדברי אמת (דרוש ב'), דאי נימא הכא, הרי דאברהם לא זכה בארץ כדי ליתנו לזרעו בברית בין הבתרים, א"כ היאך זכה אברהם כלל, הא כיון שההבטחה היה שיהיה לזרעו, הרי הוי כזוכה לדבר שלא בא לעולם, ואפילו למד"א אדם מקנה דבר שלא לעולם, אבל לא לדבר שלא בא לעולם.

והנראה ליישב, למאי דקיי"ל (חומ"ס ס"ד בהגה"ה), דאף למד"א המקנה דבר שלא בא לעולם לא קנה, אם הקנה ע"י שבועה קנה, לפי"ז י"ל שגם המקנה לדבר שלא בא לעולם מהני ע"י שבועה, והרי כאן היה ע"י שבועה, וכדברי האבן עזרא (הובא לעיל), ובוזה יובן דודאי לא הסתפק אברהם בהבטחת הקב"ה, אלא כוונתו היתה במה אדע כי "אירשנה", הא הוי לדבר שלא בא לעולם, ולזה השיבו קנה לי עגלה משולשת, וכרת עמו ברית שהוא שבועה ובוזה מהני שבועה לירושה.

ז'

חשש כי כיון שנשתנה שמו גם ההבטחות שהובטח לו אינם יותר

במשכיל לדוד (לר' דוד פרדו) תירץ- דהנה הבטחת ירושת הארץ, היה עוד כשהיה לו שם אברם, ועתה בישר לו הקב"ה שישתנה שמו לאברהם, ולכן חשש דכיון דעתה הוא בכריה חדשה דהא אברם אינו מוליד אברהם מוליד חשש א"כ דגם הבטחה של ירושת הארץ כבר איננה יותר, כי הובטח לו כשהיה שמו אברם, לכך ביקש אות וסימן דאפילו בהשתנה שמו עדיין יתקיים בו הבטחת ירושת ארץ.

בתוה"ק

בפרשתינו (יב-ג),

ואברהם

מברך

ומקללך

אאור

ונברכו בך כל משפחות האדמה.

ואמרו חכמינו ז"ל (ברכות נה.), אמר רב יהודה ג' דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא, דכתיב כי היא חיין ואורח ימיו, וכוס של ברכה ואינו מברך, דכתיב ואברהם מברך ומקללך אאור, והמנהיג עצמו ברבנות דילפינן מיוסף יעו"ש.

מדברי המחבר משמע דווקא בבהמ"ז על הכוס

וכך פסק המחבר להלכה (הל' ברכות המזון ס' ר"א סעיף ג'), מי שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצרים ימיו, והנה שינה כאן המחבר מלשון הגמרא בתרתי, דבגמרא אמרו מי שנותנים לו "כוס" של ברכה משמע דווקא אם מברכין בכוס אמרו להאי דינא, אולם כשאין מברכין על הכוס ליכא האי דינא, וכ"כ להדיא המג"א (שם סק"ה), דהאי דינא דווקא היכא שיש כוס, וכלשון הגמרא, אולם המחבר נקט לשון מי שנותנים לו לברך, משמע דגם בלא כוס נאמר האי דינא.

ועוד שינוי לשון מצינו, דבגמרא אמרו מקצרין ימיו ושנותיו, והמחבר נקט רק מקצרין ימיו, ואפשר להנ"ל דמי שמכבדים אותו "בכוס" ואינו מברך מקצרין לו ימיו ושנותיו, ומי שמכבדים אותו ללא כוס, מקצרין ימיו, וטעם הדבר נראה דהיכן שאינו רוצה לזמן בלי כוס הרי שאינו חמור, כמי שגם נותנים לו.

היאך האבות נמנעים מלברך בסעודה לעתיד לבוא

והנה יש להקשות לפי זה, היאך אמרו (פסחים קט.), דלעתיד לבוא יעשה הקב"ה סעודה לצדיקים וכו' לאחר שאוכלים ושותים נותנים לו לאברהם כוס של ברכה לברך, ואומר איני מברך שיצא ממני ישמעאל וכו', וכך כל האבות עד שנותנים לדוד המלך, ואומר אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא, וקשה היאך לא קבלו האבות לברך כוס של ברכה.

ואפשר, דהנה כתבו המגן אברהם (שם), ובעוד הרבה פוסקים, דכל האי דינא לא נאמרה, רק באורח שמדינא הוא חייב לברך, וכפי שאמרו (ברכות מז) אורח מברך, וכן נפסק להלכה (שם ס"א), והוא מדברי הרא"ש (בסוגיא דברכות שם- לקמן נאריך בזה), דבשיש אורח אפילו אם בעה"ב גדול ממנו מברך בעה"ב, כדי שיברך האורח שמברך בכל לבו את בעה"ב כדברי הגמרא.

וטעם הדבר דשייך רק באורח, כתב המג"א (שם), דילפינן להאי דינא מדכתיב ואברהם מברכך ופרש"י דהמברך בהמ"ז מברך את בעה"ב, הרי דשייך רק באורח שהוא מברך את בעה"ב, משא"כ שאר האנשים לא שייך בהם האי דינא.

כיון דדוד מברך מדין אורח ליכא איסורא

בוזה יתבאר שפיר, דהנה מפורסמים דברי השל"ה (הל' פסח) הובא בבנין אריאל (פר' ויחי), דהא דקאמר דוד אני אברך ולי נאה לברך, דכיון שהוא בא מרות המואביה, ואינו ככל ישראל שאביהם ואמם מישראל, הוי ליה לדוד דין אורח, וקיי"ל אורח מברך, ובוזה אתי שפיר דלהני פוסקים דבאיכא אורח אפילו בעה"ב גדול יותר, מברך בעה"ב, שפיר בירך רק דוד דהוא כדן אורח, וכדברי השל"ה, כנלענ"ד.

בדאיכא גדול אורח מברך או גדול

והנה בגוף האי דינא, אם אורח מברך אפילו אם בעל הבית גדול הימנו, כך כתב הרא"ש (ברכות שם) וכנ"ל, אולם יעו' במהרש"א

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

למדו דמי שאינו מברך יהיה בו קללה, הא בתורה כתיב ומקללך אאור, והוא לא קילל רק שלא ברכו, ותיירץ דלכאורה ואברכה מברכך מיותר, והיה לו לכתוב רק מקללך אאור, ומדה טובה מרובה בודאי שמי יברך אותו יתברך, את"ד.

וביאר דבריו בעיין יעקב (ברכות נה. ד"ה דכתיב), דכוונת התורה כך הוא, ואברכה מברכך, ומי שלא יחפוץ בברכה כבר נקרא מקללך כיון שאינו חפץ לברך אותו כברכת התורה, אאור יבוא לידי קללה, וכפי שמצינו שאמר יעקב לרבקה, והבאת עלי קללה ולא ברכה, דהא ודאי שיצחק לא יקלל את יעקב רק פחד שיתן כל הברכות לעשיו ולא ישתיר ברכה לו, וזהו יביא עליו קללה, הרי דמניעת הברכה גם כן כקללה תחשב.

תבנא לדינא

מי שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצירין ימיו ושנותיו (ברכות נה.), **דעת המג"א** (סי' ר"א סק"ה) דדווקא בכוס, ובדליכא כוס ליכא איסורא, **אולם הרבה חלקו עליו**, האבות שלא יברכו בסעודה לעתיד ולא חששו להאי דינא, דדוד דין אורח כדברי השל"ה, ואורח מברך אף בדאיכא בעה"ב גדול הימנו (מחמדי התורה), פלוגתת הפוסקים בדאיכא גדול הימנו מי מברך דעת הרא"ש, וכ"ה דעת הצ"ח בתוס' ובמרדכי, וכ"פ המחבר להלכה דעכ"ז אורח מברך, דעת המהרש"א בהתוס' והמרדכי, דבעה"ב שהוא גדול מברך.

להאשל אברהם והדעת תורה פשוט דליכא להאי דינא, דכולם מברכים את בעה"ב בברכת הרחמן שלא יבוש בעה"ב וכו', **והשער הצינן** מסתפק ונשאר בצ"ע, **ובזמננו ובדליכא כוס** לכו"ע ליכא להאי דינא מכח ספק ספיקא, ספק אי בזמננו איכא להאי דינא, ואת"ל דאיכא בדחיקא כוס נמי ספיקא, וס"ס היא ולקולא (מחמדי התורה), הוכחת האליה רבה דמי שאינו מברך דעתו חלילה להיפך מברכה וכביאורו של העיין יעקב.

(ברכות שם), שהבין בדעת התוס' והמרדכי, דהא דאורח מברך, דווקא בשווין, אולם אם הבעה"ב גדול הימנו בחשיבות, אזי הדין הוא דבעה"ב מברך, והכריח כן מדברי המרדכי, אולם יעו' בצ"ח (שם ד"ה תוס' ד"ה לא), שדחה דברי המהרש"א בכוונת התוס', וסבר לה נמי כדברי הרא"ש דאפילו בדאיכא גדול אורח מברך.

בזמננו שכל אחד מברך לבעה"ב

ובזמננו, חלקו הפוסקים אי שייך כלל האי דינא דגמרא, דהא כיון דנוהגים אנו דכל אחד מברך את בעה"ב בברהמ"ז, ואומרים יה"ר שלא יבוש בעה"ב וכו', הרי דליכא שוב לטעם דגמרא דאורח מברך, שהוא מברך לבעה"ב, ובזמננו דכל אחד מברך לבעה"ב, שוב אין דין זה, דדווקא בזמננו היה אחד מברך ומוציא כולם, והרי דהיה רק המברך ברכהמ"ז, מברך את בעה"ב, אולם בזמננו שנוהגים שכל אחד מברך ברכהמ"ז, ומברך את בעה"ב לא שייכא האי דינא.

ובאשל אברהם (בוטשאטש), **ובדעת תורה** (להמהרש"ם כאן), נקטו בפשיטות להלכה שאין דין זה שייך בזמננו, מטעם הנ"ל, **והמשנה ברורה** (בשער הצינן סק"ד), הסתפק בזה ונשאר בצריך עיון יעו"ש.

בזמננו בדליכא כוס לכו"ע ליכא להאי דינא מכוח ספק ספיקא

ואפשר להנ"ל מדברי המג"א, דדווקא בדאיכא כוס איכא להאי דינא, אולם בדליכא כוס לא, ככה"ג בזמננו גם המשנה ברורה יודה דלכו"ע ליכא להאי דינא כלל, מכוח ספק ספיקא ספק אם בזמננו איכא להאי דינא אם לאו, ואפילו אם נימא דאיכא, אפשר דבדליכא כוס לא שייכא האי דינא, לכן ככהאי גוונא לכו"ע דבזמננו ובדליכא כוס, ליכא כלל להאי דינא, כנלענ"ד.

קושיא נפלאה מהאליה רבה בזה ותיורוצו

והנה ראיתי **להאליה רבה** (שם) שהקשה, בגוף דברי חז"ל (ברכות שם), דמי שנותנין לו כוס לברך ואינו מברך מדכתיב ואברכה מברכך וכו', דהיאך

נמצאו נכנסים ויוצאים בברכה ע"ד ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך.

ג'

הברכה יכול רק מי שהוא בעצמו צדיק לברך

בספר ברכת אברהם (פרשתנו) - הביא בשם הרב המגיד מוה"ר אייזיק ז"ל מגיד מק"ק אפטא, דהאר"י ז"ל כתב דהמברך את חבריו אין חל ברכה על חבריו, אלא א"כ הוא צדיק בעצמו ונמשך אצלו השפע ויכול הוא ג"כ להשפיע לחבריו מברכתו, ואם לאו יוכל לברך ולהשפיע לחבריו, והכי פירוש, ואברכה ר"ל אותו שמברך אותך מוכרח להיות מתברך ממני קודם, ואז יוכל לברך ולהשפיע כנ"ל, אבל לקלל לא יוכל כל אדם.

ד'

תלוי בכוונת המברך או המקלל ולא באמירה גרידא

החיד"א (פני דוד בפרשתינו) הביא מה שפירש אביו, למאי דאמרו (פ"ק דמו"ק), דר"ש בן יוחאי שדריה לר' אלעזר בריה קמי דר' יונתן בן עכמאי ור' יהודה בן גרים דלברכוהו, ואמרו ליה תזרע ולא תחצד וכו', והיה נראה קללה ויאמר אביו דכלהו ברכתא ניניה, ומפרש להו כדאתמר התם.

ומזה מוכח, **דהכל הולך אחר הכונה**, ור' יונתן בן עכמאי כיון בדבריהם לברכה, ובטוב רצונם וכונתם היא העולה וזאת הברכה, ומשם נלמוד כי אם איש יברך והלשון נראה טוב אך בקרבו ישים ארבו וכונתו בדברים ההם לקללה קללה תחשב, לכן אמר ה' ואברכה מברכך ומקללך כלומר זימנן דמשכחת כי אחד יאמר לך דברי קללה וכונתו היא לברכה עצומה, ובתר כונתו וישר לבו הטהור אזלינן לזה גם כן דין הוא שיתברך וזהו ואברכה מברכך וגם מקללך על דרך האמור ברוך יהיה כי אני בוחן לב ויודע שכונתו לטובה.

וכלפי המברך, שדבריו נראין ברכה, אך הלך חשכים ומכוין לקללה, לזה ילבש קללה כמדו, וזהו מברכך ומקללך אאור, שגם למברכך שכונתם קללה אאור, ומשום הכי אמר מברכך ומקללך בהדי הדדי שיהיה חוזר על שניהם ואברכה וגם אאור איש איש כפי ענינו, והביא שמצא להרב מופת הדור מהרח"א בעץ החיים שפירש קצת מזה, אלא שאביו כתב פירוש זה בימי חורפו טרם שנדפס ס' עץ החיים הרב הנז'.

בתוה"ק
ואברכה מברכך ומקללך
אאור ונברכו בך כל
משפחות האדמה.

מן התימה, למה בברכה

קדם שהקב"ה יברכהו, ובקללה להיפך.

חמדת התורה

הטעם ששינה בברכה ובקללה

א'

ללמד דמחשבה טובה מצרפה למעשה ולא בקללה

הכלי יקר פירש - דמחשבה טובה מצרפה למעשה, ומחשבה רעה אין מצרפה למעשה, ולכן אמר ואברכה ברישא לרמוז דקודם שיברכך יתברכו. אבל בקללה המחשבה אינה מצטרפת ולכן כתיב אאור אחר ומקללך עכ"ד.

והוסיף בזה החיד"א בפני דוד, למאי דאמרו (קידושין לט.), דרק בישראל הוא כך, משא"כ בגוי להיפך, לכן יראה לפרש באופן זה כי הנה ארירה יותר מקללה, ולזה אמר ואברכה קודם שיברכך על המחשבה כמו שפירש הרב ז"ל ומקללך אני מצרף המחשבה והמעשה ולכן אאור דארירה יותר מקללה ויענשו על המחשבה והדיבור שהוא המעשה בארירה החמורה.

ב'

רצון ה' שיתברך האדם ממי שכבר מבורך

החתם סופר (חולין מט.) תירץ - וכתב, מאז אמרתי בדקדוק לשון קרא ואברכה מברכך שהקדים ברכת ה' לברכה של הדייט ומקללך אאור היא בהיפוך והו"ל ואאור מקללך, ואמרת שכן הוא הענין המחשב לברך ישראל מתברך מיד כדי שיתברך הישראל מאדם המבורך, כבר מאת ה', ואמנם המקלל לא יקולל עד אח"כ כדי שלא תצא הקללה מפי אדם מקולל שמדה"ד שורה עליו.

וכעת שמעתי דכעין זה כ' הגאון מ"ה **אלעזר פלעקלש** ז"ל בספרו. והנה לפ"ז הכהן המברך טרם שמתחיל לברך כבר הוא מתברך לטובת ישראל כדי שיתברכו מהמבורכים, ומ"מ אחר גמר ברכתם שוב יתברכו עוד הפעם מה"ת כדכתיב ושמו את שמי על ב"י ואח"כ ואני אברכם

נחמד ונעים

רעיונות נפלאים ומחודדים בפרשה

היה ממון המוטל בספק והיו צריכים לחלוק

ויהי ריב בין רועי אברהם ובין רועי לוט- יש לבאר לפי מאי דאמרו (ב"ב צג.), שור שנגח את הפרה ונמצא עוברת בצדה וכו' חצי נזק לפרה ורביע לולד, וברשב"ם דרביע נזק לולד דהוי ממון המוטל בספק וחולקין,

בשעה שהיה לוט אצל אברהם, היה ספק האם "לזרעך" דקאמר רחמנא ללוט הוא, ולו מגיע לרעות הבהמות, כי אליו נתכוון ה' ליתן את הארץ, ורועי מקנה אברהם טענו שהכוונה לאברהם, ולכאורה א"כ בדן הוי שיהיו רועים בשוה, דממון המוטל בספק חולקין, ואף **להתוס'** (ב"מ ק.), דדין יחלוקו דווקא כשעומדת באגם, אולם כשאחד מוחזק מודה סומכוס דהמוציא מחברו עליו הראיה ה"נ לא היה שום אחד מהם מוחזק, שהרי הכנעני והפריזי היה אז עדיין בארץ, ומן הדין שיחלקו.

ודווקא, אם לוט לומד ומקיים מצוות הוא בכלל זרעו, איכא לספוקי כהנ"ל, אבל לוט לא שמע לקול אברהם, אין לו טענה כלל לריב עם רועיו, והיינו דכתיבי קראי שהיה ריב בין הרועים שלוט היה טוען שהוא בכלל זרע אברהם והכנעני והפריזי אז בארץ ולא היה שום אחד מהם מוחזק יותר מחברו, והיה בדן שיהיו חולקים, אך אמר ליה אברהם ללוט, 'אל נא תהי מריבה ביני ובינך' שאי אתה שומע לקולי ואי אתה לומד מתורתך, לכן הריב תמיד ביני ובינך ואין יריבו רועיך עם רועי. (חת"ס)

יאה חשוב להאדם שלא לשכוח מה'

ולאברהם היטב בעבורה- אמרו חז"ל (ב"מ נט.), אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו, דכל מה שיש לו להאדם הוא בזכות אשתו, ביאר הבעש"ט, בדרך רמז נשייכו מלשון "כי נשני אלקים את כל עמלך" שהוא לשון שכחה, שלפעמים האדם שוכח מהקב"ה, ומצטער על זה, וע"י כן מתחזק ביתר שאת ויתר עז, ומוסיף חיילים לעבודתו ית' יותר מקודם, וז"ש "אוקירו לנשייכו" תיקרו ויהיה חשוב לכם מה שאתם לפעמים שוכחים מהקב"ה, "כי היכי דתתעתרו" כדי שתתעשרו, שעי' זה בתחזקו עוד יותר מקדם להתקרב אליו יתברך (באר מים חיים- פרשתיני).

נתן מעשר לפנים משורת הדין ממה שאינו חייב

ומלכי צדק שלם הוציא לחם ויין וכו' ויתן לו מעשר מכל, וצריך להבין מהו 'מכל', ולמאי דאמרו ב"מ כב. המציץ מן הנהר ומן הגייס שלו, רק דלפנים משורת הדין טוב וישר שיחזיר וכן נפסק בשו"ע (ח"מ ס' רנט, ה).

הרי דאברהם אבינו שלא היה צריך מעיקר הדין ליתן למלך סדום כלום, דזכה בזה כדן המציץ מן הגיס, רק כיון שקיים את כל התורה ואפילו מצוות דרבנן, נהג לפנים משורת הדין ולהשיב הכל למלך סדום, והו' ויתן לו מעשר מכל, כלומר אף ממה שהשיב למלך סדום הפרשי מעשר. דכיון דמעיקר הדין אין צריך להשיב, אם כן נתחייב כבר להפריש מעשר, ואף דהשיב הכל מכל מקום הפרשי מהכל מעשר. (ישמח משה)

קנה אברהם בהבטה ומעשה כל דהו

כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם ויאהל אברם ויבוא וישב באלוני ממרא- ואפשר למאי דכתבו התוס' (ב"מ ב.) דאף דבראייה בעלמא לא קני בהבטה קנה, רק שיהא עם מעשהו כל דהו נעל פרץ וכו' ובזה יובן דהקדוש ברוך הוא רצה להקנותו את כל הארץ, לכך ביקשו לישא עיניו והראוהו את כל הארץ, שיקנה בקנין הבטה שהוא קנין המועיל בהפקר, ולאף ישראל היה אז דין הפקר, (או משום שהקדוש ברוך הוא בעצמו הפקירה מהכנענים וכהפקר בית דין, או משום שהכנעני היה גזול הארץ מזרעו של שם ולא בדן היה יושב בה, ואילו זרעו של שם כבר נתאישו הימנה ודין הפקר היה לה).

אולם בעיני נמי מעשה כל דהו, ועל כן נזדרז אברהם ליטע אהלו, דבכך ייחשב כמעשה כל דהו ויצטרף להבטה, ויחדיו יהיו מעשה קנין מושלם לקנות את כל ארץ כנען לו ולזרעו. (יבין שמועה).

הטעם ששחרית לא קרוי מנחה

תמחו התוס' (פסחים קז. ד"ה סמוך למנחה), בטעם שרק לתפלת המנחה קרו מנחה, אי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים, הלא גם בשחרית קריבין מנחת חבתין ומנחת תמיד, **וחדש הצליח** (שם) דכיון דקיי"ל תפילות אבות תיקנו, ומסתמא כל אחד קבע שם לתפילתו, ובמדרש רבה (בפרשתנו פרשה מ"ד, י"ז), דכל הקרבנות הראה הקב"ה לאברהם חוץ מעשיית האפיפה, וא"כ אברהם אבינו לא ידע **מקרבן מנחה כלל**, לכך תפילת שחרית שקבעה אברהם אבינו לא קרא שמה מנחה.

ירומז דכשלהנותן יש הנאה אין דין שונא מתנות

אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבור וחיית נפשי בגללך- וברש"י יתנו לי מתנות, וכבר הקשו רבים הא כתיב שונא מתנות יחיה, ויש לתרץ עפ"י דברי **הסמ"ע** (ח"מ ס' קע"א), דהא דקיי"ל שונא מתנות יחיה, היינו דווקא בשאין לנותן שום סיבה במתנתו, אולם אם איכא הנאה כלשהוא להנותן מחמת סיבתו הוא, תו לא הוי שונא מתנות, ולפ"ז יתבאר למען ייטב לי בעבורך, שיתנו לי מתנות, דכיון שיש להם סיבה בנתינת המתנה תו ליכא לדון דשונא מתנות.

רבי אבא לשיטתו דאין יכול לומר לעבד איני זנך לכך הוי גזל הנאכל

רק אשר אכלו הנערים- אמרו חכמינו ז"ל (חולין פט.), אמר רב אבא, קשה גזל הנאכל, שאפילו אברהם אבינו לא החזיר מה שאכלו עבדיו, והמהרש"א פירש בחידושי אגדות, שלפי חסידותו של אברהם, היה מחשיב זה לגזל, מכל מקום הנאכל לא השיב, ובטעם הדבר שלא החזיר יש לומר דהא קיי"ל להלכה דיכול האדון לומר לעבדו, עשה עמי ואיני זנך, ובהאי גוונא לא היה לו לאברהם הנאה כלום, אולם ר' אבא סבר כרב (בגטין יב.), דאין יכול לאמור 'עשה עמי ואיני זנך', אם כן הננה מהנס שאכלו עבדיו, ולא החזיר, לכך קאמר דווקא רבי אבא קשה גזל הנאכל (**משך חכמה**).

ירמוז להמנע מחיבור עם הנשים

אל נא תהי מריבה ביננו- והנה טעם המקרא במלת נא הוא "פשטא" שהוא נגינה המפסקת, ויש לומר ע"ד הרמז, דרמזה לנו תורה דהתחברות עם רשעים איננו טוב, וכפי שמצינו (דברי הימים ב' פ"כ פסוק ל"ז) שאמר הנביא בהתחברך עם אחיזהו פרץ ה' את מעשיך, ומטעם שמה ילמד ממעשיו, וזהו מה שאמר לו אברהם ללוט, אל נא היינו לא כפי שאתה אומר, אלא תהי מריבה ביני ובינך, כיון שאיני רוצה ללמוד ממעשיך, ולכך הנגינה הוא בפשטא. (**שני מעון- להתעוררות תשובה**)

אליהו מעיד על ישראל בסעודת מלווה מלכה

ויאהל עד סדם- הנראה כי כוונה גדולה רמזה לנו תורתנו בכאן, כי הנה איתא בספח"ק כי אליהו הנביא בכל מוצאי שבת בשעת סעודת מלווה מלכה כותב להקב"ה כל הפעולות שנעשו ע"י בשבת לקרב את הגאולה, ובזה ירומז קרא, **ויאהל** אותיות אליהו, עד הוא מלשון עדות, **סדם** ר"ת סעודת דוד מלכא, הרי כל דכדברינו שלרמוז בא, דאליהו הנביא מעיד על ישראל בסעודת מלווה מלכה, הפעולות שנעשו לקרב גאולתם, (**אגרא דכלה**)

הטעם שמניחים תפילין וטלית דייקא בתפלת שחרית

אם מחוט ועד שרוך נעל- אמרו רז"ל (חולין פ"ט), בשכר שאמר מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לחוט ציצית ולתפילין, יש לבאר הטעם שאנו לובשים הטלית והתפילין דווקא בתפלת שחרית, ולא בשאר תפלות, ולהנ"ל יובן שפיר, כיון דכל מה שזכו לציצית ותפילין בזכות אברהם שאמר מחוט ועד שרוך נעל, ואברהם תקן תפלת שחרית, לכך תקנו שבתפלתו של אברהם שבזכותו זכינו להניב מצוות להניחם אז. (**משך חכמה**)

חמדת הפרשה

היאך נתן אברהם למלך סדום הא עבר על לא תחנם

בתוה"ק בפרשתינו (יד- כג) אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשיתי את אברם.

וברש"י (ד"ה ואם אקח), שאמר אברם למלך סדום אם תרצה לתת לי שכר טרחה של המלחמה מבית גזיך לא אקח.

ויש לחקור, היאך אברהם אבינו לא לקח שכר, הא איכא בזה איסורא של ולא תחנם, ודרשו בזה (ע"ז כ.), שלא ליתן להם מתנת חנם, והיאך נתן אברם את כל הממון למלך סדום.

א'

המלחמה הייתה בשבת ולא רצה ליטול שכר שבת

מרגא ורבנא החת"ס (עה"ת) תירץ- דיש לומר דכיון דהרדיפה והמלחמה על המלכים היה בליל יו"ט של פסח, והרי אם כן הוי שכר שבת ויו"ט, והא אמרו חז"ל (שבת קכ.), אטו חסידים שכר שבת מי שקלי בתמיה, הרי דקיימא לן לרבותינו דחסידים אינם נוטלים שכר שבת, ולכך לא נטל אברהם והחזיר לו הכל, דלא ליהוי שכר שבת.

ב'

כיון דעתה יורשו היה כנעני לא עבר על לא תחנם

עוד תירץ- כי טענת אברהם היה כי כיון שאין לו בניו ודמשק ביתו יורש אותו, אם כן מאי שנא אם היה לוקח ממלך סדום הרי עדיין מי שירשו גם יהיה כנעני, ולכך ליכא איסורא של לא תחנם, וזהו המשך הכתובים שאמר אברהם הן לי לא נתת זרע ובן ביתי יורש אותי, ולזה ענה השי"ת כי אשר יצר ממעיך הוא ירשך, (יער"ש עוד כי קצרונו בדבה"ק)

ג'

אם היה לוקח יותר הנאה הוא כדן אדם חשוב

הפנים יפות תירץ- דלמאי דאמרו (קידושין ז.) דאדם חשוב שבו הוא לנותן יותר מן המקבל, ולכך אף אם האשה נתנה לבעלה כסף קידושין מהני, ובזה יתורץ דכיון אם היה אברהם מקבל ממנו היה לו למלך סדום הנאה מרובה שאדם חשוב כאברהם לוקח ממנו, לכך עתה שלא לקח אדרבה לא חשיב הנאה.

וזהו שאמר אברהם למלך סדום, ולא תאמר אני העשיתי את אברם, שלא יאמר שהוא נתן לאברהם, ולקח הימנו, והרי חשיבות הוא לו מה שאברם לקח הימנו.

ד'

החשיב את סדום כעיר הנדחת שאסור להנות ממנה

עוד תירץ- דכוונת אברהם היה מתחלה שלא ליכות בהם, מטעם דחשיב ליה כל הני מקומות שנעשו בהם מלחמה כעיר הנדחת שאינה מותרת בהנאה, לכך כיון שאנשי סדום היו רעים וחטים לה' אזי רוח טומאה היה על כל רכושם, ולכך לא רצה ליהנות מהשלל והחזירים למלך סדום.

ה'

לא רצה ליהנות ממעשה ניסים

בליקוט הגרשוני (על אותיות אות מ' בד"ה מתנת חנם) תירץ- לפי מה שכתב **בחק יעקב** (ס' תמ"ח ס"ק י"ב), דמותר לתת לעכו"ם חמץ בפסח כיון דלא שוה לו כלום, ולפ"ז כיון דאמרו (תענית כד.) אסור ליהנות ממעשה ניסים, וכאן הרי נס גלוי היה שניצחו במלחמה, לכך לא רצה ליהנות מזה, ויכל לתתו למלך וליכא איסורא של לא תחנם.

ו'

כיון דעשה כן לטובתו לא הוי לא תחנם

ועוד יש לתרץ- עפ"י מש"כ התוס' בכמה דוכתי (יע' בתוס' גיטין לח), וכן נפסק להלכה, דכל הא דלא תחנם הוא דווקא בשאין לו שום הנאה לעצמו מזה שנותן להגוי, אולם אם יש לו איזהו טובת הנאה לעצמו מזה, ועושה זאת לעצמו, תו לא מיקרי לא תחנם, ולזה אפשר כיון דכל המטרה היה בכדי שלא יאמר אני העשיתי את אברם, תו לא מקרי לא תחנם. (**מחמדי התורה**)

ז'

הוי כמתנה ע"מ להחזיר דליכא איסורא

ועוד יש לתרץ- דרך דרוש וחיידו, על פי מה שפסק בשו"ת **כתב סופר** (או"ח ס' ס"א), דלתת מתנה על מנת להחזיר, ליכא בזה משום ולא תחנם, ולכך לפי מה שאמרו (חולין פט.) בשכר שאמר אברהם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לטלית ולתפילין, והרי תפילין נאמרו בה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וירא ממך, הרי דכל המטרה של הנתנה היה על מנת לקבל חזרה שכר זה, תו ליכא איסור, והוא דרך דרוש וצחות. (**מחמדי התורה**)

חמדת אבות

עובדות מאבותינו ורבותינו מפרשת השבוע
אי הוי רשות או חיוב ללכת

לך לך מארצך וממולדתך.....
וברש"י להנאתך ולטובתך.

מפורסם על בעל המאור עינים, שהיה עוסק רבות במצוות פדיון שבוים, ופעם אחת הלשין עליו מאן דהו, והושלך הוא עצמו לבית האסורים, חשב בתומו צדיק, על מה בא עליו עונש כזה, ולא חשיד קוב"ה וכו', ובא אליו אליהו הנביא, חלילה לך כי לעונש בא, אדרבה שמחה גדולה בשמים במצוות פדיון שבוים, ורצון ה' להטעים לך, הטעם שמרגיש האדם השבוי, לאחר פדיונו, ולאחר שתחוש בגופך תחושותיו של הנתון בשבי, תקיים את מצוות פדיון שבוים בהתלהבות ובזריזות רבה אף יותר.

ובזה יתבאר דברי רש"י להנאתך ולטובתך, שרצה הקדוש ברוך הוא להטעימו בטעם שמרגישים עובדי דרכים, ולגרום לאברהם לחוש את תחושתו של מי שנזקק לאכול על שלחנו של השני, לצורך כך אמר לו, "לך לך" להנאתך ולטובתך, כדי שתקיים את מצוות הכנסת אורחים ביתר שאת, בהנאה ובשמחה, כאשר אתה יודע ומכיר עד כמה גדולה הטובה שאתה עושה לאורחים.

ועובדא הוי, עם הרה"ק **רבי מנחם נחום מטשרנוביל**, שהיה מוסר נפש לפדיון שבוים, פעם אחת נתפס בלילה בעיר ז'יטומיר ונתנוהו במאסר, ביקש הרה"ק רבי זאב וואלף מוויטומיר, רשות לשהות אצלו, יום אחד נראתה לפניו אשה וראשה עטוף ושאלה את רבי מנחם נחום בתמיחה, וכי זו תורה וזו שכרה, ענה לה רבי מנחם נחום בניחותא, אכן, זו תורה וזו שכרה, הלכה האשה, ורבי זאב וואלף שאל, מי היתה זו ומה אמרה, השיבו רבי מנחם נחום, היתה זו שרה אמנו, ששאלה אותי, הלא אתה עסוק תמיד בפדיון שבוים, האם זה שכרך להיות נתון במאסר, ועניתי לה, אכן, כך יאה לי לשהות בבית הסוהר, כדי שאדע ואחוש מה גדול צערם של השבוים ואתאמץ שבעתיים בפדיונם.

וראיתי דבר מיוחד להלכה, בשו"ת **עמק הלכה** (ח"א סי' מד), שהביא בשם הגאון מהרש"ק, שכתב דלך לך שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, לא היה ציווי שמוכרח לילך רק רשות אם ירצה, ולך לך הפירוש לדעתך אם תרצה.

והנה מדברי רש"י (עה"ת) נראה שלא כדבריו, דהרי בפרשת שלח לך כתב לך מדעתך אני איני מצוה את תרצה שלח עיני שם, ומדשנה כאן ופירש דלך לך להנאתך ולטובתך מוכח דרך שם גבי שילוח מרגלים אפשר לפרש דהוא רשות ולא כאן,

ודברי רש"י ז"ל בזה יש להם יסוד גדול בהלכה, עיין זבחים (סה), אמר ראב"ש שמעתי שמבדילין בחטאת העוף, ומאי לא יבדיל א"צ להבדיל, ובתוס' (שם ס"ו ד"ה אלא), כתבו דמכל לאוין שבתורה לא קשה ל', דלמאי כתבו אם לא ללאו, **אבל הא דמסברא הוי"א דמבדיל לפי שצריך לדם אמרינן דכי כתיב לא יבדיל א"צ להבדיל קאמר עכ"ל**.

ומבואר מדבריהם, דבכל לאוין שבתורה היכא דמסברא החיצונה ה' שמוכרח לעשות, אז אמרינן דהלאו בא להורות שאינו מוכרח לעשות, אבל לא בא הכתוב לאסור שלא יעשה, והוי רק רשות כמו בהבדלה.

והמקור לזה, מסוטה (ג) בפלוגתא דר"י ורע"ק, אי וקנא לאשתו חובה או רשות, ור"י ס"ל דהוי רשות, וקאמר שם מ"ט דר"י כלפי שאמרה תורה לא תשנא את אחיך וכו', יכול כגון זו ת"ל ועבר עליו וכו' וקנא את אשתו, וברש"י שם מפרש דלהכי הוי וקנא רשות כיון דמסברא החיצונה הוי"א דאסור לקנאות משום לא תשנא את אחיך, ולכך כתבה התורה וקנא לומר דהוא רשות לקנאות, אבל חובה לא שמענו עיי"ש.

ומעתה גבי שילוח מרגלים, דמסברא החיצונה הוא דאסור לשלוח דלא תנסו כתיב, וא"כ הא דאמרה תורה שלח פירושו דאינו אסור לשלוח ואם תרצה שלח, אבל לא שיהיה חובה לשלוח, ושפיר פירש"י שלח לך לדעתך אני איני מצוה, היינו דלא הוי רק רשות שהתיר הקדוש ברוך הוא למשה לשלוח מרגלים ולא חובה כמו גבי וקנא לאשתו, אבל בפרשת לך, דגם מסברא חיצונה מותר לו לילך וא"כ למאי קאמר לו השי"ת לך לך אם לא לחובה, וע"כ דהיא חובה, ומש"ה הוכרח רש"י ז"ל לפרש להנאתך ולטובתך ולא פירש לדעתך כמו שפירש גבי שילוח מרגלים, **ודברי רש"י ז"ל מיוסדין על אדני ההלכה**.

חמדת הפלאות

עיון בדברי רבינו ה"פלא יועץ"
לברך את חבריו ולהשתתף בצערו

בתורה"ק בפרשתנו ואברהם מברכיך.

כתב רביה"ק בספרו פלא יועץ (ערך ברכות), **ראוי להשתדל לעולם לברך את ישראל**, אולי יהיה בעת רצון ויעשו דבריו פירות, ולכן גם המתברך הוא יברך ויאמר וכן למר, ונמצא שאם ברכתו עשתה פירות הרי הוא גומל חסד עם חברו, **ועל כל פנים עושה נחת רוח ליצורו**, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, **ולמצוה תחשב לו**.

וראה מה שכתב **הרבינו בחיי** (דברים לג א), דאף על פי שכל המתברך מתברך מברכותיו של הקב"ה, מצינו שהקב"ה **חפץ בברכת בני אדם**, והוא צוה לנו בכך, כמו שאמר (דברים ח, י) וברכת את ה' אלקיך, ומשום כך ה' מצווה את הכהנים לברך מידי יום את בני ישראל

וכתב עוד רביה"ק (ערך צער), אם אחד מקרוביו או חבריו מתייסר ומצטער חייב האדם להצטער בצערו ולחוש כאביו ויסוריו, וזה חצי נחמה לאדם שרואה שגם אחרים מצטערים עמו בצרתו, **וידבר אל לבו ויאמר לו המקום ימלא חסרונו** (ירושלמי שם).

וראה אגרא דפרקא (אות קכ"ד), ובעת שיזדמן לאדם איזה עיגום וצער יזכיר ויאמר הפסוק (תהילים כ"ה י"ח) **'ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי'** בכדי שישים אל לבו שהוא בהשגחת הבורא על עוונותיו כי כמה וכמה עוונות יש לו לאדם שאינם מתכפרים ע"י תשובה ויה"כ וכו'.

וביותר מצאנו, שכתב, הרמ"ק בספרו **תומר דבורה** (פ"ב) שיחשוב על עוונותיו תמיד וירצה בטהרה ובתוכחות ויסורים, ויאמר מה הם היסורים היותר טובים בעולם שלא יטרידוני מעבודת ה'.

ובהעמק שאלה (שאילתא קכט אות ד) כתב להוכיח, שלא רק שצריך להשתתף בצער חברו, אלא שחייב כל אדם **לסבול צער** כדי שיחיה חברו, וכפי שכתב רש"י (סנהדרין עג.) שכתב 'לא תעמוד על דם רעך, חזור על כל צדדים כדי להצילו. וכל הצדדים כולל גם יסורים, יעו"ש.

אך היעב"ץ (מגדל עוז, אבן הבוחן פנה א אות פג) כתב, שאין אדם חייב לסבול בשביל הצלת חברו, דמכות קשות ממוות, וכמו שיהודים אינם רשאים למסור אחד מהם ליסורים בעלילה, אם אינו חייב אפילו כשהם ייהרגו אם לא יתנוהו, ק"ו שאין אדם חייב למסור עצמו לגוים ליסורים בשביל הצלת חברו.

לצער חבריו כשכוונתו לשם שמים

ובהלכה מצאנו דבר חידוש, דיש פעמים שמותר לצער את חברו כשהמטרה היא לשם שמים. דמבואר **בשבט יעקב** שדיינים ששמעו את טענות בעלי הדין, ויודעים הדין והפסק, אלא שאם יאמרו תיכף פסק הדין, יאמרו בעלי הדין המפסידים שהדיינים לא עיינו מספיק בנדון, ומתוך המהירות פסקו שלא כדן, לכן רוצים הדיינים להשהות את תשובתם, מותר להם לעשות זאת, ואעפ"י שגורמים צער ועינוי דין, בכל זאת הדבר מותר, הרי שמותר לצער, כשכוונת המצער היא לשם שמים, וחיללה מהא דאמרו (ב"ב טז): פניה לשם שמים נתכוונה.

וכבר עמד על כך האדר"ת (עובר אורח סימן רכב) והשיב, דיש לומר דבאופן כזה שבעלי הדין יחשדו בכשרים ויבאו לידי חטא שילעויו נגד הדיינים תלמידי חכמים, מוטב להשהות תשובתם, **ולחטוא בשב ואל תעשה**, ולא לגלות להם מיד את פסק הדין, משא"כ בפניה שחטאה בקום ועשה, וציערה בדיבוריה את חנה אסור גם לשם שמים.

אך האדר"ת העלה סברא נוספת, דאולי פניה ציערה את חנה פעמים רבות, ודבר זה אסור, שאם אדם יגליל את עצמו בכך יתרגל לזה, ויצער את חברו גם ללא צורך, ואולי נכשלה פניה איזה פעמים בכיוצא בזה, ועל כן נענשה, והוסיף מהא דאמרו (ב"מ ס"א:), "לא תגנוב על מנת למיקט, וכתב **השאלות** (סימן ד'), **ובהעמק שאלה** (ס"ק ה'), שאפילו אם עושה כן כדי שידע לשמור חפציו, גם כן אסור, ונראה הטעם דמכל מקום צערא בשעתיה אית ליה לשעה קלה. (ויעוין ברבנו יונה בשערי תשובה שער ג' אות פ"ה) וגם זה אסור.

פתרון לחידודא- גליון רנ"ב פרשת נח

שאלה פתח היכן מצינו בחז"ל שהגמרא מביאה שם של תנא או אמורא ובביאורי רש"י או תוס' ביאורו דאין הכוונה לשם התנא רק לדבר אחר?

שאלה פטו על איזה תנועה בתפלה שעושה האדם מצינו פלוגתא בפוסקים אם נכון וטוב ליעשות כן, או שח"ו דבר פסול לעשות כן?

תשובה פ"ח יעו"ב ב"ב טז, עולא משגש אורחתיא דאימיה, דעולא הכוונה רב אחדבוי,

תשובה פ"ט כתב בא"ר סי' מח דמי שהופך פניו לימין ולשמאל בתפילתו הוא דרך גאון וכן כתב המג"א שנהג מהר"ל ובליקוטי מהר"ח בסדר הנהגת התפילה מביא בשם המעבד יבק דטוב לנענע עצמו לימין ושמאל.

שאלה צ' היכן מצינו בתלמוד, בתנא או אמורא שלא לבש תפילין רק בזמן מסויים בשנה, ולא הלביש תפילין כל השנה?

שאלה צ"א {הי"ת שניים יושבים יחדיו ואוכלים אותו מאכל צלחת וכל אחד מברך ברכה אחרת, אותו מאכל, באותה כמות, באותה כוונה, ברכה ראשונה ולא מחמת מחלוקת פוסקים?

לחידודא

חקירות הלכתיות ע"ד החידוד בש"ס ובפוסקים